

ALLAH KUL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YÜCE ALLAH'IN SALÂTI

Şalât of Almighty Allah Within the Context of Relationship Between Allah and Subjects

Sami KILINÇLI¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 01.03.2021
Kabul Tarihi : 28.04.2021
Yayın Tarihi : 22.06.2021

Özet

Allah Teâlâ imtihan dünyası olan bu hayatta insanın istikamet sahibi olmasını, nefsinin tezkiye ederek olgunlaşmasını ve rızasına ulaşmasını istemektedir. Kur'an'da insanların korku, açlık, mal, can ve ürünlerden eksiltmek gibi farklı konularla imtihan edileceği açıklanmakta, bu imtihanlardan yüz akıyla çıkabilmeleri için gerekli açıklama, teşvik ve yönlendirmeler de yapılmaktadır. Kur'an canlı, güçlü ve sıcak bir dil ve üsluba sahiptir. Bu etkili dil ile Hz. Peygamber ve sahabeler görevlerini yaptıkları oranda övülerek takdir edildikleri gibi gerektiğinde farklı şekillerde eleştirilmişlerdir. Kur'an'da Allah Teâlâ'nın kullarına yönelik zikri, selamı, rızası anlatıldığı gibi Bakara 157. âyette imtihanlarından başarıyla çıkan sahabelere yönelik salât, rahmet ve müjdesi; Ahzâb 43. âyette Allah'ı çok zikir ve tesbih eden Müslümanlara Allah ve meleklerin salâtı; Ahzâb 56.âyette İslam'ı tebliğ eden, tüm muhalefet ve imtihanlara sabreden Hz. Peygamber'e Allah ve meleklerin salât ettikleri anlatılmakta sahabelere de ona salât etmeleri ve teslim olup itaat etmeleri emredilmektedir. Sözlük ve tefsirlerde salâtnın temel anlamının dua olduğu; Allah'ın Hz. Peygamber ve sahabelere salâtnın ta'zim, sena, rahmet, mağfiret, tezkiye ve tebrik etmesi; meleklerin salâtnın bağışlanmaları için istiğfarları ve övmeleri; mü'minlerin salâtnın ise dua, övgü, şanını yüceltme ve destek olma anlamında olduğu açıklanmaktadır. Konuyla ilgili tefsir ve modern çalışmalarda tüm yorumlar birlikte değerlendirildiğinde Allah'ın salâtnın Hz. Peygamber'le sınırlı olmadığı, O'nun istediği davranışları ve olgunluğu sergileyen her Müslüman için geçerli olduğu, bu şekilde Allah'ın kullarını rahmet ve affıyla kuşatmasının, tezkiye edip övmesinin ve sahiplenip desteklemesinin anlatıldığı anlaşılmaktadır. Allah'ın salâtı ile Medine'deki zor şartlarda, tüm muhalif ve düşmanlara rağmen İslam'ı savunan, yaşayan Hz. Peygamber ve sahabelere Allah'ın onları sahiplenmesi, tezkiye etmesi ve cennet müjdesi açıklanarak O'nun has kulları olma mutluluğu yaşatılırken; düşmanlarına da "Siz kaybettiniz, Allah'ın desteği, merhameti inananlar üzerindedir" buyrulurken ilahi rahmetten uzak oldukları anlatılmıştır. Müşrik, Yahudi ve münafıklarla zorlu mücadelenin yaşandığı Medine'de Hz. Peygamber'e salât getirmenin ona iman, bağlılık ve muhabbet alâmeti; salâttan kaçınmanın da muhalefet ve düşmanlığın işareti olduğu anlaşılmaktadır. Tefsirlerdeki izahlardan Allah'ın, meleklerin ve sahabelerin Hz. Peygamber'e salâtlarının sadece lafzî bir durumu değil hayatta karşılığı olan ve kalpte yaşanan manevi bir hali anlattığı görülmektedir. Tevbe Sûresi 99. ve 103. âyetlerde anlatılan Hz. Peygamber'in mü'minlere salâtnın da onların kalblerinde mutmainlik, kurbîyet ve sekîne oluşturduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili rivayet ve yorumlardan Allah'ın, meleklerin, Hz. Peygamber ve mü'minlerin salâtlarıyla aralarındaki sıcak ve canlı ilişkinin beyan edildiği, Hz. Peygamber ve sahabelerin Allah'ın rızasına nail olmalarının ilan edildiği ve sonraki tarihlerde yaşayacak Müslümanların bu özel ilişki ve övgüye ulaşmaya teşvik edildikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Salât • Allah'ın Salâtı • Salavât • İmtihan • Rahmet.

¹ Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi/ İlahiyat Fakültesi/ Temel İslam Bilimleri Bölümü/ Tefsir Anabilim Dalı, kilinclisami01@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8232-7471>

Giriş

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in rehber ve örneğiğinde insanın nefsin, şeytanın ve ahlak-ı mezmûmenin etkisinden arınıp "en güzel ameli"¹ işleyerek "ihşan" makamına ulaşması için inzal edilmiştir. Kemâl haliyle insanlığa "üsve-i hasene"² olarak gösterilen Hz. Peygamber ashabını da bu çerçevede eğitmiştir. Sahabeden bu kemâle ulaşanlar Allah'ın kalplerine imanı yazdığı, katından bir ruh ile desteklediği, Allah'ın onlardan, onların da Allah'tan razı olduğu, zafere ulaşacak Allah taraftarları olarak³ övülmüşlerdir.

Kur'an'da insanın olgunlaşma süreci Peygamberler, Hz. Meryem ve sahabenin övülen davranışları gibi konular üzerinden açıklanmaktadır. İnsanın hüsrana, esfel-i sâfile olan yolcuğu ise helak edilen kavimler ve müşrikler üzerinden anlatılmaktadır. Bu şekilde bir insanın yaşayabileceği olumlu ve olumsuz tüm durumlar Kur'an'da bütün boyutlarıyla anlatılmış olmaktadır.

Hz. Peygamber ve sahabenin dindarlık tecrübeleri Allah-kul ilişkisinin tüm boyutlarını örneklendirmektedir. Hz. Peygamber ve görevlerini yerine getiren sahabenin övülerek yüceltildikleri konulardan biri de Allah'ın onlara salât etmesidir. Bakara 157. âyette imtihanlardan yüz akıyla çıkan sahabilere Allah'ın salâtı; Ahzâb Sûresi 43. âyette yine sahabilere Allah ve meleklerin salât ettikleri anlatılmaktadır. Ahzâb Sûresi 56. âyette ise Allah ve meleklerin Hz. Peygamber'e salât etikleri haber verilerek ashaba da ona salât etmeleri emredilmektedir. Bu çalışmada Allah'ın kullarına salâtı konusu Allah'ın kullara yakınlığı, imtihan süreçleri ve Allah-melek-insan ilişkisi bağlamında tefsir kaynakları üzerinden açıklanacaktır.

A. Salâtın Sözlük Anlamı

Dilci müfessirlerden Ferrâ' (ö. 207/822) salâtı dua; Ebû Ubeyde (ö. 209/824 [?])Allah'ın kutsaması; merhamet etmesi, merhametiyle kuşatması olarak açıklamakta;⁴ Zeccâc (ö. 311/923) ise salâtın rahmet, sena, dua anlamlarıyla birlikte lüzum anlamının da bulunduğunu kaydetmektedir.⁵ Ayrıca Kuşeyrî (ö. 465/1072), İbnu'l Cevzî (ö. 597/1201) Râzî (ö. 606/1210); Kurtubî (öl. 671/1273), Suyûtî (ö. 911/1505), Âlûsî (ö. 1270/1854) ve İbn Âşûr da (1879-1973) salâtın dua anlamında olduğunu kaydetmektedirler.⁶

¹ Mülk, 67/2.

² Ahzâb, 33/21

³ Mücâdele, 58/22.

⁴ Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1403/1983), II, 234; Ebû Ubeyde Mamer b. el-Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'an*, thk. M. Fuad Sezgin, (Kahire: Mektebetü Hâncî, ts), I, 61; II, 138.

⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc el-Bağdâdî, *Meâni'l Kur'an ve İ'râbuhû*, thk. Abdulcelîl Abduh Şelebi, (Beyrüt: Âlemu'l-Kütüb, 1408/1988), I, 231-232.

⁶ Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî. *Letâifu'l-İşârât*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015), III, 41; Ebû'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî. *Nüzhetü'l-A'yuni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vucûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râdî. (Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 1404/1978), 393-395; Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî. *Mefâtihu'l-Gayb*. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), XXV, 228-229; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasen et-Türki. (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1427/2006), I, 258-260; Celaledin Abdurrahman es-Suyûtî. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed b. Ali. 2 Cilt. (Kahire: Daru'l-Hadis, 1427/2006), I, 448; Şihâbüddin es-Seyyid Mahmûd el-Âlûsî, *Râhu'l-Meâni*, (Beyrüt: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), II, 23; Muhammed b. Tâhir b. Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. (Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984), II, 56-

Cevherî'ye (ö. 400/1009'dan önce) göre salâtın temel anlamı duadır. Allah'ın salâtı ise rahmetidir.⁷ Râgıb el-İsfahânî (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) salâ fiilinin temel anlamının ateşi yakmak, bir şeyi ateşe koymak olduğunu kaydettikten sonra salât'ın asıl anlamının dilcilerin çoğunluğuna göre dua, tebrik/kutsamak ve temcîd olduğunu belirtmektedir. İsfahânî'ye göre Hz. Peygamber'in ve Allah'ın Müslümanlara salâtları konusunda söylenenleri dikkatli bir şekilde incelediğimizde salâtın tezkiye etmek anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bakara 152. âyette anlatılan Allah'ın Müslümanlara salâtı da tezkiye anlamında kullanılmaktadır.⁸

Semîn el-Halebî'ye (öl.756/1355) göre salât lugavî olarak dua anlamına gelir. Salâtın *صلى* kökünden geldiği iddiası yanlış ve reddedilen bir görüştür. Bu kelime salâtın dışında başka bir kelimedir. Allah'ın kuluna salâtı, kul için tezkiye ve tebrik anlamına gelir. Meleklerin salâtı istiğfar (tezkiye için dua), kulların salâtı ise dua (kendi tezkiyeleri için dua) ve namaz ibadeti anlamına gelmektedir.⁹

Firûzâbâdî (ö. 817/1415) salâtın ateşe atmak anlamına da geldiği şeklindeki görüşü naklettikten sonra salâtın dua, rahmet, istiğfar, güzel övgü, Allah'ın tezkiye etmesi gibi anlamlara geldiğini kaydetmektedir.¹⁰ İbn Âşûr'a göre salât Allah'a izafe edildiğinde kula ulaşan tezkiye anlamına da gelir.¹¹ İsfahânî, Semîn el-Halebî, Firûzâbâdî ve İbn Âşûr'un salâtın tezkiye anlamına geldiğine dair görüşleri, kelimenin anlam merkezini ve sonuçlarını göstermesi açısından önemli bir tespittir.

Mustafavi'ye göre "Salât sözlüklerde dua, ta'zim, övgü, rahmet ve bereket anlamlarına gelmektedir. Salâtın asıl anlamı güzel övgü olduğu için "Allah ve melekler salât ederler" demek, 'onun hayatı için dua ediyorlar ve en güzel şekilde övüyorlar' demektir. Allah'ın salâtı rızasını ve kulun itaatinden hoşnutluğunu; Meleklerin salâtı kulun sıratı müstakim, taat üzere olduğunu; peygamberin salâtı imanın, Allah ve Rasulüne itaatin varlığını gösterir. Kulun salâtı muhabbeti, Allah'a kurbiyete bağlılığı ve meylini gösterir. Yakınlıktan kaynaklanan ruhani durumları barındırır. Ayrıca Allah'ın rasulü için salâtı kâmil rızasını, kurbiyetini ve yüksek dereceyi anlatır. Ahzâb 43. âyetteki "الظُّلْمَاتِ إِلَى النُّورِ مِنَ لِيُخْرِجَكُمْ" ibaresi Allah'ın salâtının, dilediğinin mutlaka gerçekleşeceğini vakıa ile uyumlu olduğunu anlatmaktadır.¹²

58.

⁷ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, es-*Sihah*, thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn, 1990), VI, 2402-2403. Cevherî, salâtın yumuşatmak, güçlendirmek için değneği ateşe koymak, bir kişiyi ateşe atmak, girdirmek ve bir kişiyi helak olması için ağır bir iş vermek gibi anlamlarda da kullanıldığını kaydetmektedir.

⁸ Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (Kâhire: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005), "s-l-y" 287-288.

⁹ Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-Huffâz*, II, 349-350. Bu konuda ayrıca bk. Hüseyin Güllüce, Salât kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/2 (2005): 176; 182-184; Mesut Okumuş, "Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da 'Salât' Kavramı", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (2004): 7.; Cahit Karaalp, "Salât Kavramının Semantik Analizi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2018): 188; 198.

¹⁰ Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb el-Firuzabâdî. *Besâiru Zevî't-Temyîz fî Letâîfi'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. (Beyrût: el-Mektebtu'l-İlmiyye, ts.), III, 434-435.

¹¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, II, 56-58.

¹² Allâme el-Mustafavi, *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (by. Merkezi Neşr Âsârü el-Allâme Mustafavi, ts.), VI,

Bütün bu anlamları dikkate aldığımızda salâtın asıl anlamının dua olduğu, Allah'ın salâtının kuluna ilgi ve alakasını gösterecek şekilde kulunu övmesi, rahmet ve affıyla kuşatması, değer vermesi ve tezkiye etmesi anlamına geldiği görülmektedir. Bütün bu anlamlar doğal olarak Allah'ın salât ettiği kulunu sahiplendiğini ve koruyup desteklediğini de anlatmış olmaktadır. Diğer ifadeyle Allah Teâlâ'nın sevip övdüğü ve korumasına aldığı kuluna salât ettiği anlaşılmaktadır. Buraya kadar olan bölümde salâtın kökü ve anlamına dair nakledilenleri aktardık. Bundan sonra hangi âyetlerde kimler için hangi anlamda kullanıldığını, muhataplar için ne anlam ifade ettiğini ele alacağız.

B. Bakara 157. Âyet Bağlamında Salât Kelimesinin Kullanımı

Bakara 155-156. âyetlerde sahabilere korku, açlık, mal, can ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edilecekleri açıklanmakta, Hz. Peygambere de sabredenleri müjdelemesi emredilmektedir. 156. âyette bu sabredenlere bir musibet dokunduğunda/imtihan edildiklerinde "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" şeklinde istirca ederek Allah'ın hükmüne ve kaderine rıza gösterdikleri beyan edilmektedir. 157. âyette ise imtihanlarından yüz akıyla çıkanlar övülerek Allah'ın salavâtı ve rahmeti ile müjdelenerek hidayete erdirilenler olmakla övülmektedirler. Bu âyetteki Allah'ın salavâtının ne olduğu konusunda tefsirlerde birçok görüş serdedilmektedir.

Mukâtil (ö. 150/767) ve Ebû Ubeyde'ye göre Allah'ın salavâtı, mağfireti¹³ anlamına gelmektedir. "Sahabilere gösterdikleri sabır ve istircadan dolayı salavât ve rahmet vardır" diyen Taberî (ö. 310/923) İbn Abbas'tan (öl. 68/687-88), mü'min Allah'ın emrine teslim olduğunda, musibet anında isitirca ettiğinde Allah Teâlâ ona salâtı, rahmeti ve hidayet yolunun açılması şeklinde üç haslet yazdığını ve Hz. Peygamber'in "Kim musibet anında istirca ederse Allah musibetini kaldırır, ahiretini mamur eder ve razı olacağı salih evlad ihsan eder." buyurduğunu nakletmektedir.¹⁴ İsfahânî'ye göre Allah'ın Müslümanlara salâtı, onları tezkiye etmesi anlamına gelmektedir.¹⁵ Kuşeyri'ye göre âyetlerde kadere, ilahi hükme rıza anlatılmakta ve imtihanlardan başarıyla çıkanların yaratılışlarının ilk anında kendileriyle ilgili takdir edilen Allah'ın salavâtı sayesinde sabra vasıl oldukları, ilahi inayet olmasaydı kendi sabırları ve duruşları ile buna vasıl olamayacakları anlatılmaktadır.¹⁶ Zemahşerî (ö. 538/1144) salâtın şefkat, merhamet ve ilgi göstermek anlamlarına geldiğini, âyette söz konusu Müslümanların Allah'ın kat kat rahmetine nail olduklarının anlatıldığını¹⁷; Vâhidî (ö. 468/1076) ise benzer şekilde salâtın mağfiret ve rahmet¹⁸ anlamlarına geldiğini kaydetmektedir.

329-333.

¹³Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), I, 88; Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, I, 113.

¹⁴Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. (Beyrut: Dâru Hicr, ts.), II, 708.

¹⁵İsfahânî, *el-Müfredât*, 287-288.

¹⁶Kuşeyri, *Letâifu'l-işârât*. I, 79.

¹⁷Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî. *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzil*. (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2008), I, 349.

¹⁸Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî. *el-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-'Aziz*. 2 Cilt. (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1415/1995), 140.

Râzî'ye göre istirca kulun işini, kendini Allah'a tefviz etmesi, imtihan anlarında nefsinin kontrol ederek Allah'ın hükmüne rıza göstermesi ve O'nun insafını istemesi demektir. Allah'ın salâtu sena, medh ve tazimdir. Rahmeti ise şimdi ve gelecekteki nimetleridir. İşte bu şekilde davrananlar bütün hayırlara götüren yola ulaşmışlar, hidayete ermişlerdir.¹⁹ Bazı müfessirlerin bu âyetteki salât ve rahmet kelimelerini eş anlamlı olarak açıklamalarına karşılık Râzî âyetteki salât ve rahmetin ayrı anlamlara geldiğini net olarak açıklamaktadır.

Aynı konuyla ilgili İbn Kesîr (ö. 774/1373) "İstirca ile kul Allah'a teslim olur. Bilir ki mülk Allah'ındır. Kulu üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunur, zerre kadar da olsa kulunun hiçbir sevabını zayi etmez. Kul bu teslimiyeti gösterdiği için Allah'ın salavâtını, övgü ve rahmetini hak etmiştir."²⁰ demektedir.

Ebüs-suûd Efendi'nin (ö. 982/1574) izahlarına göre bu âyetlerde "Belalara sabredip, kader ve kazama teslim oluyor musunuz diye sizi farklı hallerde imtihan edeceğiz" buyrulmaktadır. Hz. Peygamber'e bu mü'minleri müjdelemesinin emredilmesi ve onun da müjdelemesi mü'minlerin dolaylı olarak peygamberin de salâtını aldıklarını göstermektedir. Allah'ın salâtının çoğul gelmesi, rahmet ve mağfiretinin çokluk ve çeşitliliğine ayrıca kemâline işaret etmektedir. Âyetin sonunda Müslümanların hidayete erdirildiklerinin açıklanması, onların her halleriyle hidayete ehil olduklarını, dünya ve ahirette tüm isteklerine kavuştuklarını anlatmaktadır.²¹ İbn Âşur'a göre buradaki salavât, tezkiye ve mağfirettir. Ağır imtihanlardan geçenler, peygamberin teşrihi için onun diliyle müjdelenmişlerdir. Bu şekilde Hz. Peygamber aracılığıyla mü'minlere ilgi ziyadesiyle gerçekleşmiştir.²²

Âlûsî'ye (ö. 1270/1854) göre salât Allah için kullanıldığında "rahmet" anlamına gelir. Sena, ta'zim ve mağfiret anlamlarına geldiği de söylenmiştir. İmam Gazâlî'ye göre salât bir kişinin durumuyla yakından ilgilenmek demektir. Bu âyette salât kelimesi çoğul ve alâ harfi ceri ile kullanılmıştır. Bu kullanım ilâ harfi ceri ve tekil kullanımından daha belîğdir. Bu durumda anlam 'Onlar Allah'ın salâtı içine daldıkları için salât onları kaplamış ve yüceltmıştır.' şeklinde olur. Salâtın çoğul olması, övülen sıfatlara ve affedilen günahlara uygun olarak çok çeşitli ve ilahi inayetin farklı şekillerde olduğunu göstermektedir. İşâri olarak salavât, Allah'ın hükmüne teslim olarak kendi varlığından vazgeçenlere bağışlanan yeni varlıklarının Allah'ın nurlarıyla kuşatması; rahmet ise Hakk'a vâsıl olan insanları hidayete götürmesidir. İşte bunlar hidayete erenlerdir. Bunlar için Allah Teâlâ "Bu kişiler

¹⁹Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*. 4/170-173. İstirca'nın önemi hakkında ayrıca bk. Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî. *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 17 Cilt. (Kahire: Merkezu Hicr, 2003), II, 74-86.

²⁰Ebü'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Kesîr ed-Dımaşkı, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Mustafa es-Seyyid vd. Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421/2000), II, 129-132. ayrıca bk. Muhammed b. Ahmed b. Cüzey Kelbî. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), II, 89-90.

²¹Ebüs-suûd b. Muhammed el-İmâdî. *İrşâdü'l-'Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ. 5 Cilt (Riyâd: Mektebetu Riyâdi'l-Hadis, ts.), 1/288-289.

²²İbn Âşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. II, 56-58.

bana yöneldikleri için bana göre en büyük günah olan vücutlarından/varlık iddialarından kurtulanlardır.”²³ buyurmuş olmaktadır.

Kâsımî'nin (1866-1914) izahına göre âyetler hicretin ilk zamanlarında nazil olduğu ve bu dönemde ensarın ekonomik durumu muhacirlerden daha iyi olduğundan asıl muhatap ensardır. Âyetteki “min” edatı, bu imtihanları Allah'ın kolaylaştıracağını anlatmaktadır. İstirca ettikleri için Allah'ın salâtı ile bereketi, mağfireti, sena, övgü ve ta'zimi anlatılmaktadır. Salâtın salavât şeklinde çoğul olması dünyada tevfiğ ve irşad ile; ahirette sevap ve mağfiretle tezahür edeceğini göstermektedir. Âyetteki “rahmet” ifadesi ise sabrettikleri musibetlere karşılık olarak çok büyük bir merhamete nail olmayı anlatıyor. Âyetteki “muhtedûn” vurgusu bu musibetleri yaşayanları Allah'ın rahmetiyle kuşatacağı, ilgileneyeceği, kalplerini ıslah edeceği ve fazlasıyla vereceği gibi hususları anlatmaktadır.²⁴ “Muhtedûn” vurgusunun “Ey Müslümanlar bu büyük başarıya sadece kendi gayret ve sabrınızla ulaşmadınız, Allah'ın lütfu ve desteği ile ulaştınız, gururlanmayın ve şükredin” anlamına geldiği de söylenebilir. Aynı şekilde bu ifade ile sahabenin muhaliflerine “Bunlar kendi güçleriyle hareket eden yalnız bırakılmış kişiler değil, ilahi destek ve lütuflarla yol almaktadırlar, ilişkilerinizi buna göre düzenleyin” mesajının verildiği de söylenebilir.

Ebüs-suûd, Kâsımî ve Âlûsî'nin açıklamalarında diğer tefsirlerde açıkça görmediğimiz oranda Allah'ın kuluna yönelik ilgisi ve kalplerini ıslah etmesi gibi manevî durumlar, mertebeler ve kat kat rahmete nail olmalarına dair izahları görmekteyiz. Nüzûl ortamının dışında olan bizler olayların sıcaklığında yaşananların lafızlara dökülmüş halini okumaktayız. O anlarda sahabilerin kalp âleminde neler yaşadıklarını, neler hissettiklerini bilmiyor ve anlayamıyoruz. Bu anlatılanların tam olarak anlaşılması için ashabin manevi olgunlukları seviyesinde benzer imtihanlardan geçip benzer tepkiler verildiğinde mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Bu ve benzeri çok sayıdaki âyet ve konunun sadece dilsel ve tarihi verilerle derinlikli bir şekilde tefsir ve te'vil edilemeyeceği görülmektedir. Kur'an aslında yaşanmışlıkların dile getirildiği bir kitaptır. Bu kitabın anlam katmanlarına nüfuz etmenin ancak takva üzere yaşamakla mümkün olacağı ve “Kur'an'ın ancak muttakiler için hidayet rehberi olduğunun”²⁵ vurgulanmasının aslında ne kadar önemli konulara işaret ettiği de görülmektedir.

M. Abduh'un (1849-1905) yorumuna göre bu âyetle ilgili olarak bütün bu zikredilen belalara sabredenler övüldükten sonra hak ettikleri müjdeler toplu olarak bu âyette açıklanmıştır. Buradaki salavât ikram, teşrif ve başarmanın hepsini kapsamakta ve mü'minlerin Allah ve insanlar yanındaki mertebelerini açıklamaktadır. Buradaki rahmet, musibet anında kullarının kalbine huzur, sekinet vererek onların ilahi hükme, belalara razı ve teslim olmalarını sağlamaktır. Bu öyle özel bir rahmettir ki düşmanlar bu desteği, ilgiyi kıskanırlar. Bu ilahi destekten mahrum olan inkârcılara musibet anında tüm genişliğine

²³Şihâbüddin es-Seyyid Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), II, 23-24.

²⁴ Muhammed Cemâlüddin b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî. *Mehâsinu't-Te'vil*. tsh. Muhammed Fuad Abdülbâkî, 17 Cilt. (B.y: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1376/1957), 325-340.

²⁵ Bakara, 2/2.

rağmen dünya dar gelir. Bildiği sebepler işe yaramadığı için inkârcının içi daralır, sıkışır ve intihar ederek helake uğrayanlardan olur. “İşte bunlar hidayete erdirilendendir” cümlesiyle musibet anlarında inkârcıların aksine ilahi rahmete mazhar oldukları için musibetlerden yüz akıyla çıkanların dünya ve ahirette güzellik ve mükâfatlara nail olduklarını, imanı zayıf ve kalpleri gam ve kederle dolu olanlar gibi olmadıkları gibi onların tam tersine salih amel, güzel ahlak ve nefislerini tezkiyeye ulaştıkları anlatılmaktadır.²⁶ Menâr’daki açıklamalar Allah’ın salavât ve rahmetiyle imtihanlara sabır ve rıza ile karşılık verenlerin O’nun katında ne kadar seçkin, özel ve değerli bir konumda olduklarının beyan edildiğini çok güzel bir şekilde izah etmektedir. Aslında tüm tefsirlerde zikredilen Allah’ın övgüsü, rahmeti, mağfireti, tebriki ve tezkiyesi de buradaki izahları içermektedir. Ancak bu şekilde izah edilmediğinde Allah’ın rahmet ve mağfiretinin değeri yeteri kadar anlaşılmamaktadır.

Naklettiğimiz yorumlardan Bakara Sûresi 155-156. âyetlerde bütün iptilalardan sabır ve Allah’ın hükmüne rıza ile çıkanlara 157. âyet ile en büyük hedef olan Allah’ın övgü, bağışlama ve rızasına ulaştıkları, düşmanlarının ve imanları zayıf olanların aksine O’nun katında çok özel ve seçkin bir konumda oldukları müjdelenmektedir. Âyetlerde mü’minlere müjdeleme, salavât, rahmet, rahmete ek olarak hidayet üzere olduklarının ilan edilmesi sahabilerin müjde üstüne müjdeye, ilgi üstüne ilgiye mazhar olduklarının beyanıdır. Bu beyanatlar ashabin cennetlik olduklarının müjdenmesi anlamında olduğu kadar Allah Teâlâ katındaki bu özel ve seçkin konumlarının dosta düşmana ilan edilmesi diğer ifadeyle tezkiye olduklarının ilanı anlamına da gelmekteydi. Âyetlerin hicretin ilk yılında henüz Müslümanlar Medine’de zayıf bir oldukları, Mekkeli müşriklerin tehditleri ve Yahudilerin muhalefetleri altında gelecek konusunda endişeler taşıdıkları bir ortamda inzal edildiğini düşündüğümüzde bu âyetlerde anlatılanların Müslümanların kalplerinde çok derin anlamlar ve yankılar oluşturduğunu söyleyebiliriz.

C. Ahzâb 41-44. Âyetler Bağlamında Salât Kelimesinin Kullanımı

Hendek savaşı ve sonrasında yaşananları anlatan Ahzâb sûresinin ilk kırk âyetinde kâfir ve münafıklarla cihad, münafıkların iç kargaşa çıkarma gayretleri, bazı Müslümanların zorlanmaları, Hz. Peygamber’in daha fazla dünyalık isteyen eşlerinin eleştirilmesi, Hz. Peygamber’in Hz. Zeynep ile evliliği ve bu evlilik üzerinden ortaya çıkan sorunlar, Müslümanların Hz. Peygamberin eşlerine karşı göstermeleri gereken saygı gibi konular anlatılmaktadır. Bu konulara genel olarak baktığımızda sûrenin nazil olduğu ortamda Hz. Peygamber, eşleri ve Müslümanların çok farklı konularda imtihan edildikleri, bu yönüyle sûrenin Hz. Peygamber ve Müslümanların eğitim, teselli ve desteklenmelerinin konu edildiğini söyleyebiliriz. Ahzâb Sûresinin 41-44. âyetlerinde mü’minlere Allah’ı çok zikretmeleri, sabah akşam tesbih etmeleri emredilmekte, karanlıklardan aydınlığa çıkmaları için Allah ve meleklerin salât ettikleri, Allah’ın mü’minlere çok merhametli olduğu, Allah’a

²⁶ Muhammed Abduh-Reşid Rıza, *Tefsiru’l-Menâr*, (Kahire: Dâru’l-Menâr, 1366/1947), II, 41-42.

kavuştuklarında Allah'ın selamına muhatap olacakları ve kendilerine çok değerli mükâfatların hazırlandığı haber verilmektedir.

Mukâtil'e göre Allah Teâlâ bu âyetlerle zikrin çok yapılmasını ve namazı emretmektedir. Âyet ensar hakkında nazil olmuştur. Onlara "Allah sizi bağışlıyor ve meleklerle de sizi bağışlaması için dua etmelerini emrediyor" buyrulmuştur. Bu salâtlar sizin zulumâtta nura yani şirkten imana çıkmanız içindir. Allah Teâlâ ahirette Müslümanlara selam verecek. Onlara çok güzel nimetler, mükâfatlar hazırlamıştır.²⁷ Zeccâc'ın beyanına göre Allah'ın salâtı, rahmet ve hidayeti; selamı ise selamlamasıdır.²⁸ Ebu Ubeyde'ye göre Allah'ın salâtı tebrik etmesi yani kutsaması;²⁹ Nehhâs'a (ö. 338/950) göre salât dua anlamında olmakla birlikte aslı rahmet olduğu için âyette Allah ve meleklerden dolayısıyla bütün varlıklardan Müslümanlara rahmet yağdığı anlatılmaktadır.³⁰

Taberî'nin açıklamalarına göre âyetlerde Müslümanlara "Ey Allah'ı ve Rasulünü tasdik edenler, kalbiniz, diliniz ve organlarınızla Allah'ı çok zikredin, gücünüz yettiği kadar bedenleriniz O'nun zikrinden uzak, hâli kalmayın. Siz Allah'ı çok zikrettiğiniz, sabah akşam tesbih ettiğiniz zaman O da size merhamet eder, sizi över, sizin için melekler dua eder. İbn Abbas'a göre zikir dışında her ibadetin bir sınırı, ölçüsü ve yapılmamasında özür kabul edilen durumları vardır.³¹ İbn Abbas'ın âyetlerin bağlamını, zikrin önemini ve Allah'la kul ilişkisini dikkate alan açıklamaları buradaki salâtın Allah'ın zikre verdiği karşılığı, meleklerin de bu konuda O'na tabi olmalarını anlatmaktadır. Bu açıklamalar Bakara 152. âyetteki "Beni zikredin ki ben de sizi zikrederim" âyetini ve bu âyetteki sıcak, canlı ve dinamik Allah-kul ilişkisini hatırlatmaktadır.

Sülemi'nin naklettiğine göre kalbin daima müşahede ve huzur halinde kalması için Allah, zikrin çok yapılmasını emretmiştir. Allah'ın kula salâtının işareti kulun kalbinin iman nuruyla süslenmesi, emirlerine uyumla güzelleştirmesi, heva ve yanlış kararlardan ayrılıp sıdkla kendisine yönelmesi ve kadere razı olmasıdır. İbn Âtâ'ya (ö. 309/922) göre Allah'ın kuluna en büyük lütfu vasıtasız olarak cennette selam vermesidir.³² Kuşeyri'ye göre Allah'ın salâtı bizim kendisine kurbietimiz için duasıdır. Karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, nefislerin karanlığından kalplerdeki basiret aydınlığına çıkarmak gibi anlamlara gelir. Allah'ın selamlaması ise basiret ehlinin Allah'a vuslat halinde yaşayacağı haldir. Allah'ın selamı bu kulların rütbelerinin ve durumlarının yüceliğini anlatmaktadır.³³ Sülemi ve Kuşeyri'nin beyanları zikir ve tesbihin Allah'a yakınlaşmadaki önemini, Allah'ın salât ve selamının ise bu kurbietini, kurbietin kalpte oluşturduğu halleri ve muhatapların manevi mertebelerinin yüceliğini anlattığını göstermektedir.

²⁷Mukâtil, *Tefsir*, III, 49; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, II, 234.

²⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, I, 231-232; IV, 231.

²⁹Ebü Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, II, 138.

³⁰Ahmed b. Muhammed b. İsmail en-Nehhâs, *İrâbu'l-Kur'an*, (Beyrüt: Dâru'l-Ma'rife, 1429/2008), 775.

³¹Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XIX, 123-125.

³²Ebü Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Müsâ el-Ezdi es-Sülemi. *Hakâiku't-Tefsir*, thk. Seyyid İmrân. (Beyrüt: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2001), II, 148-149.

³³Kuşeyri, *Letâifu'l-İşârât*, III, 41.

Zemahşeri'nin izahına göre bu âyetteki "salâtullah", Allah'ın rahmeti ve yumuşak davranmasıdır. Meleklerin salâtı, "Allah'ım mü'minlere salât et" demeleridir. Melekler duaları kabul edilen konumda oldukları için bu şekilde dua ettiklerinde mü'minlere rahmet ve şefkatle davranmış olmaktadır. Allah'ın sahabileri selamlaması ise onlara çok değer verdiğini anlatmaktadır.³⁴

Râzî'ye göre "Bu sûrenin asıl konusu Hz. Peygamber'in eğitimidir. Buraya kadar olan âyetlerde Hz. Peygamber'e Allah'la olan ilişkisi ve ailesiyle ilişkilerinin nasıl olacağı anlatıldı. Mü'minler zikri unutabilecekleri için, onlara çok zikretmeleri emredildi. Allah Teâlâ Müslümanları zikre ve tesbihe teşvik etmek için kendisinin onlara salât ettiğini/zikrettiğini anlattı. Allah'ın salâtı rahmeti ve yardımı/inayetidir. Allah'ın salât, merhamet lütfu sadece vahyin indiği dönemdeki insanlarla sınırlı değildir."³⁵ İbnu'l-Cevzî âyetle ilgili Allah'ın zâkir kulu ile birlikte olduğu, tesbih emrinin namaz kılmayı ve farklı zikirleri yapmayı içerdiğini, Allah'ın salâtının rahmeti, mağfireti, övgüsü, değer, şeref vermesi ve tebrik etmesi; meleklerin salâtının duaları ve istiğfarları olduğu ve tahiyyatın ölüm meleğinin canını alacağı kişiye Rabbimizin selamını iletmesi gibi anlamlara geldiğini kaydetmektedir.³⁶ Ebüssuûd'un açıklamasına göre sahabiler devamlı zikir ve tesbih ile Allah ve meleklerin salâtını kazandılar. Allah'ın mü'minlere rahîm olduğunun beyanı "Allah size ilgi gösterir, işlerinizi bizzat kendisi veya dolaylı olarak ıslah eder, sizi iman ve taata ulaştırır." demektir. "Selam" ise bu ilahi ilginin dünyadaki peşin karşılığının işleriyle ilgilenmek ve hidayet etmek; ahiretteki karşılığının ise ölüm anı, diriliş veya cennette Müslümanları selamlaması olduğunu göstermekte ve teşvik için cennette çok büyük lütuflara mazhar olacaklarını müjdelenmektedir.³⁷ İbnu'l-Cevzî ve Ebüssuûd'un açıklamaları Allah'ın salâtının emirlerini yerine getiren kullarına değer ve şeref vermesi, övmesi, onlarla yakından ilgilenmesi, kullarına ölüm anında dolaylı, cennette doğrudan selam vermesi gibi anlamları içerdiği dolayısıyla sahabilerde Allah'ın seçkin ve has kul olma duygularını oluşturduğunu göstermektedir.

Kâsımî'nin açıklamalarına ve nakillerine göre zikretmemenin akli dengeyi kaybetme dışında özrü yoktur. Zikir ve tesbih kalbin nurlanmasını anlatmaktadır. Zikir ve tesbihi sürekli yapanlar Allah ve meleklerin salâtına nail olur. Kendisini zikredeni Allah da zikreder. Allah'ın salâtı rahmeti, sevgisi ve yakınlık duymasıdır. Mele-i a'lâ güzel şeyleri övdüğü, merhamet ve şefkat göstererek dua ve istiğfarda buldukları için âyette meleklerin zikredilmesi hem Allah'ın hem de mü'minlerin durumu övmek ve vurgulamak içindir. Ayrıca zikir ve taat ehli her türlü kötülük ve afetten uzak oldukları müjdelenerek selamlanırlar.³⁸

Mevdudî'ye göre "بِصَلَاتِي عَلَيْكُمْ"ün bir diğer anlamı da "Allah, size insanlar arasında şöhret sahibi olmak, tanınmak gibi nimetler lütfeder ve sizi öyle yüce bir makama yükseltir ki,

³⁴Zemahşeri, *Keşşâf*, III, 555

³⁵Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXV, 215-216.

³⁶Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî. *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mecdi. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1431/2010), III, 470-471.

³⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*. IV, 422-423.

³⁸ Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*. 4879-4880.

insanlar sizi övmeye ve melekler size sena etmeye başlarlar."³⁹ demektir. "Allah'ın salâtı yalnızca övgü ve rahmetle sınırlı değildir, ona mazhar olanların gözlerini ve gönüllerini hakikate açan bir tecellidir. Allah'ın kullarını selâmlaması onlar için eşsiz bir lütuftur, mutluluk vesilesidir."⁴⁰

Tefsirlerde nakledilen bilgilerden görevlerini yapan mü'minlerin Allah ve meleklerin salâtına, rahmet, ilgi, övgü ve desteğine nail olduklarını, dünya ve ahirette görülüp gözetildiklerini açıklamaktadır. Aynı şekilde Allah'ın salâtının sadece lafzî, kuru, donuk bir bildirim değil kalpte ve hayatta sonuçları hissedilen canlı ve etkili bir hal olduğu da görülmektedir. Bakara 157. ve Ahzâb 43. âyette Allah'ın hem salâtından hem de rahmetinden bahsedilmektedir. Bu yönüyle her iki bağlamda da görevlerini yerine getiren mü'minlere aynı müjde, sahiplenme, dünya ve ahirette çok farklı ilahi lütuflara mazhariyetin anlatıldığı anlaşılmaktadır. Bu âyetlerin öncesinde bazı sahabilere ve Hz. Peygamber'in eşlerine eleştirilerin yapıldığını,⁴¹ Allah'ın ve meleklerin salâtlarının mü'minlerin karanlıklardan nura çıkmaları için olduğunu da göz önünde bulundurduğumuz da tefsirlerde değinilmese de sahabeye "Samimiyet ve yaptıklarınızla takdire layık olmakla birlikte bazı konular da eksikleriniz var, bu salâtlarla söz konusu eksikleriniz bir merhamet ve lütuf olarak giderilecek " şeklinde bir tür eleştirinin de söz konusu olduğu söylenilebilir.

D. Ahzâb 56. Âyet Bağlamında Salât Kelimesinin Kullanımı

Hız. Peygamber'e Allah'ın ve meleklerin salât ettiklerinin bildirildiği; sahabilere de ona salât, selam ve teslimiyet göstermelerinin emredildiği bu âyetle ilgili Hidayet Işık⁴²; Ahmet Nedim Serinsu⁴³ ve Murat Sülün'ün⁴⁴ özel çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca salât kavramıyla ilgili diğer çalışmalarda da bu âyete değinilmektedir. Bundan dolayı konuyu tefsirlerden nakiller yaparak ve söz konusu çalışmaların sonuçlarından istifade ederek ele alacağız.

Mukâtil, Taberî, Zemahşerî, İbnu'l-Cevzî, Kurtûbî ve Kâsımî'nin tefsirlerinde Allah ve meleklerin salâtının anlamı, Hız. Peygamber'in sahabilere nasıl salât getireceklerin öğretmesi ve salâtın önemiyle ilgili hadisler nakledilmektedir.⁴⁵

Sülemî'nin nakillerine göre meleklerin salâtı onun yüce ve saygın bir makamda olduğunu kabul ederek saygı göstermek; ümmetin salâtı ise ona tabi olmak ve muhabbet etmektir. Bu âyette sahabilere "Ey Müslümanlar Hız. Peygamber'e salavâtınızla onun

³⁹Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*. trc. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), IV, 429.

⁴⁰ Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), IV, 398-389

⁴¹ Bazı Sahabilere ve Hız. Peygamber'in eşlerine yönelik eleştiriler için bk. Ahzâb, 33/4-6; 9-12; 28-40.

⁴² Hidayet Işık, "Hız. Peygamber (s.a.s.)'e Salât ve Selâm Getirme ile İlgili Bir Araştırma", *Diyanet Dergisi*, 25/4, (Sonbahar, 1989), sayı 4, 283-286.

⁴³ Ahmet Nedim Serinsu, "33/Ahzâb Süresi 56. Ayeti Çerçevesinde Hız. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı", *Dini Araştırmalar*, 4/10 (2001): 121-139.

⁴⁴ Murat Sülün, "Kur'an-ı Kerim'de Salât'ın (صلاة) Kavramsal Çerçevesi, Soysal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Camiî" -*Tartışmalı İlmî Toplantı*-, (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2009): 17-46.

⁴⁵ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/53-54; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*. XIX, 174-178; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 555; Kurtubi, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. XVII, 168-169; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III, 482. Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*. 4900-4901.

değerine katkı yaptığınızı düşünmeyin bilakis ona salavât getirerek, onun sayesinde Allah'ın rahmetini kendine celp ediyorsunuz” denilmektedir.⁴⁶

Semerkandî'nin (öl. 373/983) aktardığında göre Hz. Peygamber sahabilere “Bana salât edin, salât sizin için tezkiyedir. Vesile isteyin. Kim bana bir salât getirirse Allah ona 10 salât eder ve 10 hatasını siler” buyurmuştur.⁴⁷ Allah Teâlâ önce kendisi Hz. Peygambere salât ettiği, sonra da meleklerle ve Müslümanlara emrettiğinden kul için Hz. Peygamber'e salâvattan daha üstün bir ibadet yoktur. “وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا” emri ona tam olarak boyun eğip teslim olmayı ve itaat etmeyi ifade etmektedir.⁴⁸ Kuşeyri'ye göre “Allah Teâlâ bu âyetle Müslümanlara Hz. Peygamber'e hizmette tek el ve tek vücut olmalarını emretmektedir. Ayrıca kul, Hz. Peygamber'e salâtını arttırarak Allah'ın kendisine olan salâtının arttırmasına da talip olmalıdır.⁴⁹

Râzî'nin beyanına göre 56. âyetten önceki âyetlerde Müslümanlara peygamberin ailesine karşı takınmaları gereken edep öğretildiği gibi bu âyetle de Hz. Peygamber'e karşı nasıl davranmaları gerektiği öğretilmektedir. Allah'ın ve meleklerin salâtlarının birleşmesi peygamberin konumunun büyüklüğünü anlatmak içindir. Peygambere salâtımız ona ta'zimin izharıdır. Sonraki âyetlerde Allah ve Rasulüne eziyet edenlerin dünya ve ahirette lanetlenmeleri Müslümanların faziletini açıklamak, mü'minlerin aksine kötülerin tamamen kaybettiklerini anlatmak için anlatılmıştır.⁵⁰

Ebüs-suûd'a göre Allah'ın salâtı meleklerin yanında Hz. Peygamber'i övmesidir. Ve onların da övmeleri, makam ve değerini kabul ettiklerini göstermektedir. Bu şekilde mü'minlere siz de Allah ve melekler gibi peygambere itina gösterin, emrine tam itaat edin ki sizin öncelikli göreviniz ve size yakışan da budur.⁵¹ “Hz. Peygamber ve eşlerine karşı sahabilerin takınmaları gereken edep açıklanınca Hz. Peygamber'in saygınlığı ile ilgili tüm bilgiler açıklanmış oldu. Allah'ın salâtı meleklerin yanında onu övmesidir. Hz. Peygamberin Allah katında ve mele-i ala'da çok özel bir konumu vardır.. Kendisine salavât edilmesi dünyadaki konumunun da yüce olduğunu ve ona ihtiram etmek vacip olduğunu göstermektedir.⁵² “Müminlerin Hz. Peygamber'e salâtı, ona dua etmeleri, onu övgü ve hayırla anmalarıdır. Sahih kaynaklarda da meleklerin salâtı da dua, övgü ve tebrik/kutsama olarak açıklanmıştır.⁵³ Konuyu tarihsel bağlamını dikkate alarak geniş bir şekilde izah eden Mevdûdî'ye göre âyetin inzal edildiği dönem, bütün İslâm düşmanlarının İslâm'ın başarısını kıskandıkları bir dönemdi. Hz. Peygamber'i lekeleyerek, onun İslâm ve Müslümanların her

⁴⁶Sülemî, *Hakâiku't-Tefsîr*. II, 150.

⁴⁷ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), “Sehv”, 56.

⁴⁸Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebû'l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî*, thk. Mahmûd Mutrihi. (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1431-1432/2010), III, 67-68.

⁴⁹Kuşeyri, *Letâifu'l-İşârât*. III, 44.

⁵⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*. XXV, 228-230. Allah ve Rasulüne eziyet edenler ve eziyetleri hakkında bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, III, 483; Ebü's-suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*. IV, 432-433.

⁵¹ Ebü's-suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*. IV, 430-431.

⁵² Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*. XII, 4900-4901

⁵³ Karaman, *Kur'an Yolu*, IV, 397-399. Hadis için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Bedreddin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Tefsîr”, 33/10.

gün daha da güçlenmesine sebep teşkil eden ahlakî mükemmelliğine gölge düşürmeyi planlıyorlardı. Allah bu âyeti gönderdiğinde şartlar böyleydi. Bu âyetle şöyle denilmek isteniyor: "Kâfirler, münafıklar ve müşrikler, Hz. Peygamber'in görevinin başarısızlığa uğraması için ona ne kadar iftira atsalar ve gözden düşürmeye çalışsalar da, sonuçta başarısızlık ve rezaletle karşılaşacaklardır. Çünkü Ben, Peygamberime karşı merhametliyim ve bütün kâinatı idare eden melekler de onun destekleyicileridirler. Onun düşmanları onu suçlayıp aşağılayarak hiçbir şey elde edemezler, çünkü Ben onun ismini yüceltiyorum ve melekler de sürekli ona saygı ve sevgi göstermektedirler. Benim rahmet ve bereketim onunla birlikte iken ve meleklerim "Ey Âlemlerin Rabbi, Muhammed'i daha yüce makamlara çıkar, onun dinini yay ve geliştir," diye gece gündüz sürekli dua ederken, onlar, fitne ve tuzaklarıyla Peygamberime hiçbir zarar veremezler." Mü'minlere yönelik salât ve selam emri ise "Ey Allah'ın Rasulü Muhammed vasıtasıyla doğru yola ulaşanlar, onun gerçek değerini takdir etmeli ve size olan büyük nimetleri sebebiyle ona şükran duymalısınız. Siz cahiliye karanlıklarında kaybolmuşunuz, size bilgi ışığını ulaştırdı. Ahlaken çökmüştünüz, sizi ahlakın yüceliklerine ulaştırdı da bugün çevrenizdekiler bu yüzden sizi kıskanıyor. Barbarlık ve vahşete dalmıştınız, o sizi yüksek bir medeniyete ulaştırdı. Kâfirler, size bu nimetleri verdi diye ona düşman oldular, yoksa şahsen o hiçbirine zarar vermemiştir. Bu nedenle, ona şükran ve minnetinizin ifadesi olarak siz ona bu insanların düşmanlık ve kinlerine eşit veya ondan daha fazla sevgi beslemelisiniz; onların suçlama ve aşağılamalarından daha ateşli bir şekilde onu yüceltmeli ve ona saygı duymalısınız; onların kötülük isteklerine karşılık siz daha içten bir şekilde onun iyiliğini istemeli ve meleklerin gece gündüz ona dua ettikleri gibi siz de dua etmeli, ona karşı çıkmaktan sakınmalı ve samimiyetle ona boyun eğmelisiniz."

Hz. Peygamber (s.a) tarafından sahabilere öğretilen salavâtlarda, ona Hz. İbrahim ve âline indirilen salât, rahmet ve bereketin aynısını indirmesi için Allah'a dua edilmektedir. Bazı kimseler bunu anlayamamışlardır. Âlimler bu konuyu farklı şekillerde yorumlamışlardır. Bize göre bunun anlamı şudur (gerçeği sadece Allah bilir): Allah, Hz. İbrahim'e (a.s) yeryüzünde başka hiç kimseye ihsan etmediği bir nimet vermiştir: Peygamberliği, vahyi ve Kitab'ı hidayet kaynağı olarak kabul eden bütün insanlar, Müslüman, Yahudi veya Hıristiyan olsun hepsi Hz. İbrahim'in (a.s) önderliğini kabul etmiştir. O halde Hz. Peygamber'in (s.a) söylemek istediği şudur: "Allah'ım, Hz. İbrahim'i bütün peygamberlere inananların sığınağı yaptığın gibi, beni de bütün inananların sığınağı yap ki, risalete inanan hiç kimse benim peygamberliğime inanma nimetinden mahrum olmasın." Bir kimsenin okuduğu salât ve selam miktarı, onun Hz. Peygamber'in (s.a) dinine olan bağlılığının ve onun imanının nimetlerini kavrayıp kavrayamadığının ölçüsüdür.⁵⁴

Hz. Peygamber'in mele-i ala'da yüksek bir mevki olduğunu belirten Nedim Serinsu'ya göre Cenabı Hakk'ın salâtı onun faziletine, Rabbinin indindeki yüce makamına delalet etmektedir. Yüce Allah, rahmet ve in'amıyla; melekleri istiğfarları ve hizmetleriyle Peygamber'e daima terkim (yüceltme, ululama) etmektedir. Allah Teâlâ Müslümanları salât

⁵⁴Mevdûdi, *Tefhimu'l-Kur'an*, IV, 450-451.

ve selamla yükümlü tutmakta, onun üzerine Cenab-ı Hakk'ın salavât, rahmet ve berekâtını niyaz etmeyi, selam vererek terkim etmeyi ve onu modelleyerek önder kişiliğine teslim olmayı emretmektedir.⁵⁵

Murat Sülün'e göre Yüce Allah'a isnat edildiğinde “mübarek kılma, af ve bağışlama” anlamına gelen salât, melâike-i kirâma ve Hz. Peygamber'e isnat edildiğinde “başkası namına hayır dua etmek”; mü'minlere isnat edildiğinde “kendi namına dua etmek” anlamına gelmektedir. 56. âyetin bağlamı dikkatle incelendiğinde görüleceği üzere, “Hz. Peygamber hakkında daima hayırhah duygular beslemek, hayır dualar etmek, onun aleyhinde bulunduğu izlenimi verebilecek en ufak bir tutum dahi sergilememek, düşmanlarının onun aleyhindeki incitici sözlerine kulak tıkamak ve Hz. Peygamber'in aile hayatıyla ilgili hiçbir olumsuz duygu ve düşünceye sahip olmamak gibi anlamlara gelmektedir.”⁵⁶

Hadiye Ünsal'a göre sûrenin birçok âyetinde Hz. Peygamber'e itaat ve özellikle de Hz. Peygamber'e eziyetten sakınılması emredilmektedir. Bu âyetle de mü'minlerin Hz. Peygamber'e koşulsuz destek ve teslimiyet göstermeleri gerektiğinin altı çizilmektedir.⁵⁷ Hz. Peygamber'e salavât getirmek ona olan sevginin izharı, süreklilik kazanarak kalbe yerleştirilmesi açısından da temel bir uygulamadır.⁵⁸

Âyetleri bağlam merkezli ele alarak salât kavramını açıklayan bu çalışmalarda ulaşılan sonuçların tefsirlerde anlatılan bilgiler paralelinde olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili açıklamalardan Medine'de her ne kadar Hz. Peygamber'i yıpratmak ve gözden düşürmek için ellerinden gelen çabayı gösteren çok sayıda düşmanı olsa da Allah, melekler ve mü'minlerin yanında seçkin konumda olduğu, övülüp sahiplenildiği dolayısıyla korunduğunun açıklandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca tüm izahlardan kul Allah'a salât ettiğinde dua ve ibadetiyle O'nu ta'zim etmiş, şanını yüceltmiş ve tezkiyesini talep etmiş; Hz. Peygamber'e salât ettiğinde ona bağlılığını göstermiş, onun için dua etmiş, şanını yücelterek tezkiyesini talep etmiş; melekler Hz. Peygamber ve mü'minlere salât ettiklerinde onların tezkiyesi, bağışlanması için dua etmiş ve şanlarını yüceltmiş; Allah Teâlâ Hz. Peygamber ve mü'minlere salât ettiğinde onların tezkiyeleri için yaptıkları dualarını, ibadetlerini, kendi yolunda gayretlerini takdir etmiş, onlara değer vermiş, şanlarını yüceltmış olduğu da anlaşılmaktadır.⁵⁹

⁵⁵ Serinsu, “33/Ahzâb Sûresi 56. Ayeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı” s. 137. Ayrıca klasik kaynaklardaki yorumlara yakın bir izah için bk. Soysaldı, “Kur'an Semantiği Açısından Salât Kavramı”, s. 18.

⁵⁶ Murat Sülün, “Kur'an-ı Kerim'de Salât'ın (صلاة) Kavramsal Çerçevesi, Soysal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami”, s. 22, 37; Benzer açıklamalar için bk. Recep Toraman, “Kur'an'da Salât Kavramı”, (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005). 112-114.

⁵⁷ Hadiye Ünsal, “Metin-İçi ve Metin-Dışı Bağlam Çerçevesinde Ahzâb Sûresinin Nüzul Ortamı ve Temel Vurguları”, *Tefsir Geleneginde Anlam-Yorum, Nüzul-Siret İlişkisi*, haz. Mustafa Öztürk (Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017). 121. Salât kavramının üst/çatı anlamının görev/sorumluluk ifade ettiği ve buna göre anlaşılmasıyla ilgili görüşler için bk. Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, 204.

⁵⁸ Peygamber sevgisi bakımından salavatın işlevi ve salât konusundaki bazı anlam takdirlerinin eleştirisi için bk. Serkan Başaran, “Anlamı, keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Hakkında Bir Değerlendirme”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/23 (2019): 747-778.

⁵⁹ Salât kavramının şanını yüceltme anlamıyla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Genç, “Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Tahlili”, (yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, 2018), 45-49.

41-58. âyetlerde sahabilerin ve Hz. Peygamber'in Allah ve meleklerin gözetiminde olup sahiplenildiklerinin; Allah'a, Rasulüne eziyet edenlerin lanetlenip, mü'min erkek ve kadınlara eziyet edenlerin günah yüklendiklerinin açıklanmasını birlikte düşündüğümüzde bütün bu âyetlerle Hz. Peygamber ve sahabilerin moralleri yükseltilirken düşmanlarının da psikolojik olarak çökertildiklerini söyleyebiliriz.

Kur'an'da Allah'ın, meleklerin ve mü'minlerin salâtından bahsedildiği gibi Tevbe Süresi 99. ve 103. âyetlerde Hz. Peygamber'in mü'minlere salâtından da bahsedilmektedir.

Bedevilerin münafıkları anlatıldıktan sonra Tevbe 99. âyette Allah'ın kurbiyeti ve Rasulün salavâtı için infak eden mü'min bedevilerden bahsedilerek Allah'a kurbiyete, rahmet ve bağışlamasına nail oldukları anlatılmaktadır. Müfessirlere göre bu âyetteki Rasulün salavâtı onların Allah'a kurbiyetleri için duası ve istiğfar talep etmesi⁶⁰ anlamına gelmektedir.

Tevbe, 103. âyette Hz. Peygamber'den Tebük savaşına gitmeyip pişman onlardan arındırıp tezkiye etmesi için sadaka alması; Hz. Peygamber'in salâtı onlar için sekine sebebi olduğundan onlara salât etmesi emredilmektedir. Tefsirlerde Hz. Peygamber'in salâtının bu Müslümanların huzur bulmasını, kalplerinin yatışmasını ve mutlu olmalarını sağladığı açıklanmaktadır.⁶¹ Bu açıklamalar sahabilerin Hz. Peygamber'in salâtının değerini bildiklerini; kalplerinin huzuru, Allah'a yakınlık ve O'nun katında büyük bir destek ve bir nevi şefaath olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Sonuç olarak aslında Allah'ın salâtının tezkiye için yapılan dua ve amellerin kabulü; kulların salâtının hem kendileri hem de salât ettikleri için tezkiye, felah ve Allah'a yakınlık gibi anlamları kapsadığı görülmektedir.

Teşehhütte Hz. Peygamber'e salavât getirme ve (Cuma günü) salavâtı çoğaltmayı emreden⁶²; kim Hz. Peygamber'e bir salavât getirirse Allah'ın da o kula on salavât getireceğini açıklayan ve salavât getirmeyenin burnu yerde sürtülsün⁶³ şeklinde beddua içeren hadisler yanlış, anlamsız, işlevsiz ve sadece şekilsel bir faaliyet olarak algılanabilir. Ancak şu hususlardan dolayı bu düşünce isabetli değildir: 1. Allah, melekler ve sahabilerin övgü, takdir, sevgi ve rızasına nail olup tüm bunların salât ettikleri bir peygambere salât etmek öncelikle Allah'ın salâtına tabi olmak ve eşlik etmektir. Böyle bir tabiiyet kul için başlı başına kıymeti ölçülmeyecek bir durumdur. 2. Ahzâb süresinin nazil olduğu ortamı düşündüğümüzde Rasulullah'a salât etmek risaletini, davasını kabul etmenin, aynı safta durarak münafık, Yahudi ve müşriklerin karşısında olmanın alâmeti fârikası; salât etmemenin de nifak ve küfrün göstergesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakış açısıyla özellikle "Adım zikredildiğinde salât etmeyen burnu yerde sürtülsün" şeklindeki hadisin ne kadar

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI, 635. Vâhidî, *El-veciz*, I, 478; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. X, 342; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, I, 368.

⁶¹ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, II, 467; Taberî, *Câmiu'l-Beyân* XI, 659. Vâhidî, *el-Veciz*, I, 480; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. X, 365; İbn Cüzey, *et-Teshîl*, I, 369.

⁶²Ebû Davud Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. nşr. Bedrettin Çetiner. 5 Cilt. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Cuma", 1.

⁶³ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Deavât", 114.

haklı ve pratik bir durumu anlattığı daha iyi anlaşılmaktadır. 3. Bir Müslüman için bugün de salât etmek aynı şekilde Hz. Peygamber'e muhabbetin, onu üsve-i hasene edinmenin, sünnetine, davasına sahip çıkmanın, kalbindeki rasul sevgisinin beyanı ve muhabbeti derinleştirmenin yolu olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada başvurduğumuz sözlük, bazı tefsir, kitap ve makalelerde asli anlamı dua demek olan salâtın bir şeyi ateşe girdirmek, ateşe atmak gibi anlamlara geldiği söylene de aynı eserlerde Allah'ın, meleklerin, Rasulün ve kulların salâtı açıklanırken bu anlamlara hiç işaret edilmediği görülmektedir. Bu durum bazı çalışmalarda da açıklandığı üzere صلى ile صلوة köklerinin iki ayrı kelime olduğu görüşünün doğru olduğunu göstermektedir.

Konuyla ilgili bütün açıklamaları nüzül ortamını da dikkate alarak değerlendirdiğimizde Allah'a istikamet üzere, ihlâsla kulluk eden, İslam davasına omuz veren Hz. Peygamber ve sahabilerin en yüce hedefleri olan Allah'ın rızasına, rahmet, mağfiret ve muhabbetine nail oldukları ve O'na kurbiyet kazandıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda bu âyetlerde muhatapların Allah'ın salâtı ile O'nun övgü, takdir, destek, sahiplenme ve rızasına nail olduklarının gayb ve şehadet âlemine, dost düşman herkese ilan edilmesi anlamında olduğu; Meleklerin salâtlarının ise Allah'ın salâtına eşlik etmek, bunu tasdik ve ikrar etmek, diğer varlıklara haber vermek şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Allah Teâlâ'nın meleklerin yanında Hz. Peygamber ve sahabileri övmesinin "Siz Âdem'in şahsında insanoğluna yeryüzünde halifeliğimi, temsilciliğimi vermeme bir şekilde itiraz etmişsiniz, şimdi kararımın ne kadar isabetli olduğunu görün ve halifeliğime uygun davranınları takdir ve tebrik edin" şeklinde bir anlamı da içerdiği söylenebilir.

Mü'minlerin salâtının (Allah'a ve meleklerle tabi olmanın yanı sıra) Hz. Peygamber'e itaat etme, örnek alma, övme, kavlen ve fiilen destek olma anlamında olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'e Allah'ın, meleklerin ve mü'minlerin salât etmesini bir bütün olarak düşündüğümüzde kainattaki tüm varlıkların ona değer verip tebrik ettiği anlaşılmaktadır. Benzer bir durumun salâta layık görülen mü'minler için de söz konusu olduğu görülmektedir. Aslında tüm bu anlatılanların "Allah'ın bir kulunu sevdiğinde Cebrail'e, onun da gök halkına onların da yer halkına Allah'ın kuluna olan sevgisini ilan ettiklerini"⁶⁴ açıklayan hadisteki durumun farklı şekilde dile getirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. İslam düşmanları için ise yine aynı hadiste geçen tersi durum söz konusu olmaktadır.

İki âyette anlatılan Rasulün salâtı ise onun Allah katındaki değerinin sahabilerce bilinip kabul edildiğini, salât etmesinin mü'minlerin kalbine sekine bahşedip Allah'a kurbiyet için bir vesile olduğu anlaşmaktadır.

Bütün bu bilgileri dikkate aldığımızda Allah, melekler ve kullar arasındaki salâtın hem Allah ile hem de birbirleriyle kalbi olarak yakın ilişki kurmak, en güzel dualar, övgüler,

⁶⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991), "Birr" 157.

ta'zimlerle birbirlerine yönelmek anlamında olduğu anlaşılmaktadır. “Beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim” âyetiyle nasıl Allah-kul arasında sıcak ve anlamlı bir ilişki kurulabiliyorsa Allah'ın kula salâtı da kula yönelik sevgi, alaka, kıymet verme, sahip çıkmayı ifade ettiği için bu sıcak ilişkiyi anlatmaktadır. Tefsirlerde Allah'ın salâtı rahmeti, mağfireti ve övgüsü olarak açıklanmaktadır. Allah'ın rahmet, mağfiret ve senasının kula yönelik sevgi, ilgi, koruma, destek olma ve tezkiye etmesi gibi durumları kapsadığını düşünemediğimizde Allah'ın salâtının anlamı da, kurulan sıcak Allah-kul ilişkisi de yeterince anlaşılmamış olmaktadır.

Konuyla ilgili âyetlerin İslam düşmanlarının olduğu, Müslümanların küçümsendiği bir ortamda nazil olduğu dikkate alınmadığında Hz. Peygamber ve sahabenin kalben yaşadığı sıcaklık, duygusal yoğunluk ve mutmainlik hali yeteri kadar hissedilmemektedir. Bu hissedilmediğinde nüzûl döneminde yaşanan samimi Allah-kul ilişkisi yeteri kadar anlaşılmadığı gibi daha sonraki dönemlerde yaşayan Müslümanlar da Allah Teâlâ ile böyle bir ilişkiye girebileceklerini düşünememektedir. Nüzûl döneminden uzaklık tarihi olayların içinde olmamayı anlatmakta fakat Hz. Peygamber ve sahabenin yaşadığı sıcak, doğal, muhabbete dayalı Müslümanlık tecrübesinin başkaları tarafından bir daha yaşanmayacağı ve hissedilmeyeceği anlamına gelmemektedir. İslam tarihinde ortaya çıkan kelamî tartışmalarla oluşan tenzihe dayalı mesafeli Allah-kul ilişkisinin Kur'an ve hadisleri kendi anlam dünyaları ve manevi atmosferlerinde bütüncül olarak anlama ve yaşamının önünde bir engel olmaması gerekir.

Bu âyetlerle Hz. Peygamber ve sahabilerin Allah'ın rızasını, rahmet ve desteğini elde ettiklerinin açıklanması aslında cennetlik olduklarının da beyanı sayılır. Nüzûl döneminde yaşamının en büyük avantajlarından, getirilerinden birinin de Allah'ın doğrudan övgüsüne mahzar olmak, bunu âyetler ve Hz. Peygamber'in diliyle duymak, öğrenmek ve düşmanların moralini sıfırlamak olmalıdır. Bir kişinin yaşarken Allah'ın rahmetine nail olduğunun diğer ifade ile cennetlik olduğunun beyan edilmesinin yaşattığı mutluluk diğer mutluluklarla kıyas edilemez. Bu beyanların onların kalbinde oluşturduğu Allah'ın muhabbet ve yakınlığını kelimelerle ifade etmek mümkün olmasa gerekir. Nüzûl dönemi sonrasında yaşayan Müslümanlar bu âyetlerle nasıl bir bilişsel ve duygusal ilişkide olabilirler, olmalılar diye düşündüğümüzde imtihanların kıyamete kadar geçerli olması Kur'an'da anlatılan Allah'ın kurbiyeti, muhabbet, koruma, sahip çıkma ve gözetmesinin de geçerli olduğunu göstermektedir. Bu durumda bugün ve yarın takva üzere kulluk eden her müslümanın bu âyetlere muhatap olduğu, kalbi olgunluklarına göre de bunları hissettiği ve hissedebileceği anlaşılmaktadır.

Teşehhütte okunan tahiyât duasındaki Rasulün salâtı, Allah'ın cevabi selamı ve tüm salih mü'minleri içine alacak şekilde salât ve selamın genişletilmesi de salâtlarla ilgili âyetlerin ne anlam ifade ettiğini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde kul zikrettiği sürece Allah'ın onunla birlikte olacağını⁶⁵ açıklayan hadisler de benzer bir durumu anlatmaktadır.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni. *es-Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki. (İstanbul: Çağrı

Nüzül döneminde Hz. Peygamber'e salât getirmek ona inanma, sevmeye ve destek olmanın bir göstergesi olduğu gibi bugün de aynı anlamları ihtiva eden bir uygulama olarak devam etmektedir.

Salât âyetleriyle Mekke ve Medine'deki İslam düşmanlarına kıskandıkları, inkâr ettikleri ve küçümsedikleri Hz. Peygamber ve sahabilerin Allah'ın rızasını kazandıkları, kendilerinin ise hem dünya hem de ahirette kaybettikleri açıklanmıştır. Şeytana yönelik ise "Sen insanları yoldan çıkaracağın iddianda yanıldın, yenildin, kibrinden dolayı Allah'ın takdirine, hükmüne karşı geldiğin için rahmetinden uzaklaştın, ancak Hz. Muhammed ve yanındaki sahabeler senin gibi olmadılar, senin hile ve tuzaklarından, saldırılarından kurtularak Allah'ın rızasına kavuştular" mesajlarının verildiği söylenebilir.

Kaynaklar

- Abduh, Muhammed –Rıza, Reşid. *Tefsîru'l-Menâr*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1366/1947.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmud, *Ruhu'l-Meânî*. Beyrût: İdâratü't-Tıbbî'l-Müniriyye-İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Başaran, Serkan. "Anlamı, keyfiyeti ve İşlevi Bakımından Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Hakkında Bir Değerlendirme", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/23 (2019): 747-778.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Bedreddin Çetiner, 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihah*. thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, (Beyrût: Dâru'l-İlm lilmalâyîn, 1990
- Ebû Davud Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. nşr. Bedrettin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Ubeyde Mamer b. el-Müsenna, *Mecâzu'l-Kur'ân*, thk. M. Fuad Sezgin, Mektebetu Hâncî, Kahire. ts.
- Ebüssuûd, b. Muhammed el-İmâdî. *İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetu Riyâdî'l-Hadîs, ts.
- Ferrâ, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Meânî'l-Kur'ân*. 3 Cilt Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1403/1983.
- Firuzabâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb. *Besâiru zevi't-temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Muhammed Ali Neccâr. Beyrût: el-Mektebetu'l-İlmiyye, ts.
- Genç, Ahmet. "Kur'an'da Salât Kavramının Semantik Tahlili", Yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, 2018.
- Güllüce, Hüseyin. "Salât kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/2 (2005): 171-184.

- İsfehâni, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed Râgıb. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rife, 1426/2005.
- İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir. *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Sahnûn li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1984.
- Kelbî, Muhammed b. Ahmed b. Cüzey. *et-Teshîl li Ulûmi't-Tenzîl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm*. thk. Mustafa es-Seyyid vd. 15 Cilt. Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1421/2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mecdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1431/2010.
- Karaalp, Cahit. "Salât Kavramının Semantik Analizi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2018): 173-212.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İleri başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kâsımî, Muhammed Cemâleddîn. *Mehâsinu't-Te'vîl*. tsh. Muhammed Fuad Abdülbâkî, 1. Baskı. 17 Cilt. B.y: Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, 1376/1957.
- Kurtubî, Abdullah b. Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdu'l-Hasen et-Türki. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1427/2006.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Letâifu'l-İşârat*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Mevdüdi, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. trc. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı. 1991.
- Mukâtil, Ebu'l-Hasen b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Ahmed Ferid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Mustafavî, Allâme *et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'ani'l-Kerîm*. by. Merkezu Neşr Âsâru el-Allâme Mustafavî, ts.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nehhâs, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil. *İrabu'l-Kur'an*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1429/2008.
- Nesâî, Ebü Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasen Abdülmün'im Şelebî. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Okumuş, Mesut. "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (2004): 1-30.
- Râzî, Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Semerkindî, Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebü'l-Leys. *Tefsîru's-Semerkindî*. thk. Mahmûd Mutrihî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1431-1432/2010.
- Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. Abdiddâim. *Umdetu'l-Huffâz*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûr, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.
- Serinsu, Ahmet Nedim. "33/Ahzâb Sûresi 56. Ayeti Çerçevesinde Hz. Peygambere Salât ve Selâm Getirmenin Anlamı", *Dini Araştırmalar*, 4/10 (2001): 121-139.

- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. 17 Cilt. Kahire: Merkezu Hicr, 2003.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman. *el-İtkan fî 'Ulumi'l-Kur'an*. thk. Ahmed b. Ali. 2 Cilt. Kahire: Daru'l-Hadis, 1427/2006.
- Sülemî, Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. el-Hüseyn b. Mûsâ el-Ezdi. *Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Seyyid İmrân. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2001.
- Sülün, Murat. "Kur'an-ı Kerim'de Salât'ın (صلاة) Kavramsal Çerçevesi, Soysal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami" –*Tartışmalı İlmi Toplantı*-, (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2009): 17-46.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenu't-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Toraman, Recep. "Kur'an'da Salât Kavramı", Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- Ünsal, Hadiye. "Metin-İçi ve Metin-Dışı Bağlam Çerçevesinde Ahzâb Sûresinin Nüzul Ortamı ve Temel Vurguları", *Tefsîr Geleneğinde Anlam-Yorum, Nüzul-Siret İlişkisi*, haz. Mustafa Öztürk Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed. *el-El-veciz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Aziz*. ed-Dâru's-Şâmiyye, 2 Cilt. Beyrut: 1415/1995.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. es-Serî. *Meâni'l-Kur'ân ve İrâbuhû*, thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî, 5 Cilt, Beyrût, Âlemu'l-Kütüb, 1408/1988.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzil*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifê, 2008.

Şalât of Almighty Allah Within the Context of Relationship Between Allah and Subjects

Abstract

Allah SWT desires that human beings shall be aware of their direction, mature by purifying their nafs, and reaching His consent within this life being a world of examination. It is explained in Koran that human beings will be tested with different issues such as fear, hunger, property, life and decrease in crops and there are also explanations, incentives and guidance necessary for acquitting their wellness in these examinations. Koran has a vivid, strong and warm language and wording. With this efficient language, Holy Prophet and companions were being appreciated at the rate of performance their duties and also criticized in different manners if necessary. Tersanctus, salaam and consent directed on subjects of Allah SWT were told in Koran and also şalât, mercy and gospel on companions achieving the tests successfully were told in Bakara 157th verse; şalât of angels and Allah to Muslims citing and glorifying Allah in Ahzâb 43rd verse; Allah and angels prayed for Holy Prophet, who was apostolizing Islam and standing for all oppositions and examinations in Ahzâb 56th verse and companions were ordered to pray for him and obeying him by surrendering. The basic meaning of şalât was prayer in dictionaries and interpretations and it was explained that Allah's şalât on Holy Prophet and the companions was in the meaning of honour, eulogizing, mercy, remittal, purification and gratulation; angels' şalât was praying for forgiveness for their being forgiven and praises; and şalât of Muslims was glorification and support of glory, prayer and praise. When all interpretations and comments in modern studies related to the issue are assessed together, it is understood that Allah's şalât is not limited with Holy Prophet, but valid for all Muslims presenting the attitudes and maturation He desires, and by this manner it was told that Allah surrounds His subjects with mercy and amnesty, praises by purifying and embraces and supports subjects. With şalât of Allah, Holy Prophet and the companions, living and defending Islam in spite of all oppositions and enemies under the difficult conditions of Madinah were told about the embracement, purification and gospel of heaven of Allah and they experienced the happiness of being His pure subjects while enemies were told "You lost, support and mercy of Allah on believers" and that they were far from divine mercy. In Madinah where a harsh struggle with polytheist, Jews and hypocrites was experienced, it was understood that şalât to Holy Prophet is the sign of faith, devotion and affection for him and avoiding from şalât is a sign of opposition and hostility. It was observed from the explanations in interpretations that Allah's, angels' and companions' şalâts to Holy Prophet not only explain a literal situation but also a spiritual situation covered in life and experienced in hearth. It was understood from Tevbe Sura 99th and 103rd verses that Holy Prophet's şalât for Muslims constitute satisfaction, closeness to Allah and tranquillity in their hearths. It was observed in the related comments and stories that friendly and vivid relationship was declared thanks to Allah's, angels', Holy Prophet and Muslims şalâts and Holy Prophet and the companions attained the consent of Allah and Muslims to live afterwards were encouraged to reach this special relationship and praise.

Keywords: Şalât • Allah's Şalât • Salawat • Examination • Mercy.